

De boeken fan boer Douwe Johannes Rispens fan Itens en Kûbaard (1654)

Earder publisearre yn *Klaaikluten* 2007/3:3-10

Jelle Miedema

Yn de boedelbeskriuwing fan it stjerhûs (1654) fan Douwe Johannes Rispens en Tijets Yges, yn libben man en frou op Hiemst(e)ra sate te Kûbaard, komme we tusken gongbere posten as 'silverwerk' en 'gerede penningen' ek in post 'boecken' tsjin, wêrûnder saneamde Latynske boeken. Gebrûklik is dat net foar in boer, reden om hjir oan dy boeken mear oandacht te jaan. We binne de earsten net.

Faak waard op it 17^e iuske plattelân yn Fryslân in boedelbeskriuwing, nedich foar it gerjocht, útfierd troch twa neutrale persoanen dy't skriuwe koenen, bygelyks in skoalmaster en in bysitter ('wethâlder'), mar yn gefal fan Douwe Johannes Rispens fan Kûbaard gongen de grytman en de sekretaris der op ôf:

'Op ten xx^e April A^o 1654 heb ick Jr. Oene van Grovestins grietman over Hennaarderadeel geadsisteert met Suffrido Bruijnsma secretaris aldaer mij getransporteert ende vervoecht ten sterffhuijse van w: Douwe Johannis Rispens ende Tijets IJgedr. in tijts echtelieden gewoont hebbende ende versturven zijnde op Hiemstera Sate in den dorpe Cubaard ten eijnde omme te inventariseren ende beschrijven de goederen roerende ende onroerende met lasten ende profijtten bij de voorseijden echtelieden metter doodt ontruimt ende nagelaten' (HEN ynv. 29, dd. 20.4.1654).

In boedelbeskriuwing troch dizze grytman en sekretaris wie net ûngewoan, mar mooglik wienen hja nijsgjirrich nei Rispens' boeken of woenen hja de beskriuwing fan benammen de 'Latynske boeken' net oan oaren oerlitte. We witte it net, mar foar ús is it wol in nijsgjirrige saak. Ommers, sa faak krije je net de kâns om te sjen wat samar (...) in 17^e iuske boer oan boeken yn de kast stean hie.

Hjirûnder folget earst neiere ynformaasje oer de eigener fan de boeken. Dêrnei folget in transkripsje fan de list mei boeken sa as dy yn de ynventarisasje stiet, mei dit ferskil dat de nûmers tafoege binne en fan de útgong -ij hjir -ii makke is. Dêrop oanslutend folget in taljochting op de boekenlist, wylst de bydrage ofsletten wurdt mei wat kanttekeningen by de ôfkomst en it besit fan de boeken.(1)

De eigener fan de boeken

Douwe Johannes Rispens, yn 1647 lidmaat en diaken te Itens, dêr pachtboer op Hoytehuyster sate (2), letter pachtboer te Kûbaard op Hiemst(e)ra sate, stoarn te Kûbaard yn/fóár 20.4.1654, tr. ca. 1633 Tijets Yges, yn 1647 ek lidmaat te Itens. Harren bern binne ein april 1654: 1. Johannes, yn syn 20^e jier, 2. Trijntje, hast 18 jier, 3. Yge, yn syn 16^e jier, en 4. Grietie, yn har 12^e jier. De jongste twa, Antie, doopt Itens 4.2.1649 en Anne, doopt Kûbaard 15.1.1652, wurde yn 1654 net neamd (HEN inv. 29 dd. 20.4.1654), (3). Oer Tijets Iges ha ik fierder gjin ynformaasje. De kuratoaren yn 1654 oer de (earste fjouwer) bern fan Douwe Johannes Rispens en Tiets Yges binne de 'bloedtvrienden' Hessel Gerbens fan Tsjom (dêr yn 1655 en 1670 boer op stim 26) en Wpcke Haytzes Bonnema fan Wommels en mei de lêste ha we direkt al in ferwizing nei de âlden fan Douwe Johannes Rispens: Johannes Gerloffs Rispens, yn 1589 en 1623 boer op Osingahuys te Easterein, troude mei Tryntje Jelles Bonnema, stoarn 15.6.1634. We ha hjir ek noch te dwaan mei in 'susterruil'-houlik, want Tryntje Jans wie in suster fan Douwe Jelles Bonnema, troude mei Johannes Gerloffs' suster Ymck. Johannes Gerloffs wie op syn bar in soan fan Gerloff Ulbes Rispens, boer op Osingahuys ûnder Easterein (1545-1587) en Anna Dyes Rinia, wylst Gerloff Ulbes wêr in soan wie fan Ulbe Ulbes Rispens en Eelck Sjoerds (van) Aylva (Van der Meer 2004:90, 97; Stamboek Dl. I, II). De namme Rispens komt fan terp Rispens, no Trijehuzen, ûnder Easterein.

Commoed der Konynge der Koningen,
Lontanus Bassijninge van Amsterdam,
Vronck Eusebius,
institutionis d'ij
Discours vrinsteij on de theorie,
Metius Aetionomia.

Cobias Ederijnges predicatio,
Grammatica Aldi vranckly

Consequens boeck,
Con Latijns Bijboe,
Con boeck sonda tijtse,
Epistola cicronis

Metius in Latijn,

Jacobus Spiegelius van Daden Stephonij.

set quideen Eeuwacht van Jan vander Lon-
nijtten Logaets vredevinge,

Henricus Antonius van fondatio der studiume!

— Hinge Grotius ant. St. Logaerav

Fundamentum der sege van Macropedius,

Consequens boeck,

Discours in de vredeyandse,

Startas lyckelaget oncr Graeff Willem D'icet

sticken vande vredeyandse,

Logaerav der finen van vranckijer

konstijcke Multiplicatio van L'ind'v'm

regt. van koning van vranckijck,

Yocabelien int frans. En Latijn,

Con vultatio,

De boekenlist

1. een Bijbel
2. Meterens Historije
3. Histori[a]e Ecclesiast:[icae] Niceferi
4. Epitoma: Augustini
5. Titus Livius Historiae
6. Tonneel der kejseren ende koningen
7. Pontanus beschrijvinge van Amsterdam
8. Cronijka Eusebius
9. institutiones Busii
10. Discours Munsteri over de Religie
11. Metius Astronomia
12. Tobias Seusings praedicatie
13. Grammatica Aldi Manutii
14. Een schrijffboeck
15. Een Latijnse Bijbel
16. Een boeck sonder tijtel
17. Epistola Ciceronis
18. Aritmetica Metius in Latijn
19. Jacobus Spigelius vande daden Alphonsii
20. Het gulden Seevaert van Jan van der Ley
21. Uijttten bogaerts verdedinge
22. Henricus Antonius vande fondatie der Accademie
23. Hugo Grotius antwoord aen Bogerman
24. Fondamenten der schole van Macropedius
25. Een schreven Boeck
26. Discours over de vredehandel
27. Starters Lijckclacht over Graeff Willems doot
28. stucken vande vredehandel
29. Besch[ermer] der Princen van Vrankrijk
30. Constrijcke Mulpticatio van Luderum
31. request aende koning van Vrankrijk
32. Vocabelier int frans ende Latijn
33. Een valuatie
34. Een Latijns Grammatica
35. Ludovicus Vivis wercken
36. Stockmans Rekenconst
37. Suffridi Petri decades
38. Processus judicia[= r ?]ius Breckteri
39. duijtsse redenconst
40. Een partije olde boecken
41. Sendtbrieff van Johan Aventroot
42. Sijmonis Coliacus sterffkonst
43. Eusebius kerckelijcke Historie
44. Baudartius Historie.

Taljochting op de boekenlist

ad 2 'Meterens Historije': Meteren, Emanuel van (libbe 1535-1612), Historie der Nederlandschen en de haerer Na-buren oorlogen en geschiedenissen tot 1612 (...) Nu de laestmael bij hem (...) verbeterd en in XXXII boecken voltrokken (...). 's Gravenhage 1635. De rige waard yn 1624 fuortsetten troch Baudartius (sjoch ûnder nûmer 44).

ad 3 'Histori[a]e Ecclesiast:[icae] Niceferi': Nicephorus, Johannes Langus en Fronto du Ducaeus, Nicephori Callisti filii Xanthopvli Ecclesiasticae libri XVIII. : In duos tomos dis-

tincti, ac Graecè nunc primùm editi. Lutetiae Parisiorvm, sumptibus Sebastiani & Gabrielis Cramoisy, 1630.

ad 4 'Epitoma: Augustini', Uttreksel(s) fan of oer it wurk fan Aurelius Augustinus (354-430); mooglik in herdruk út de 16e of begjin 17e ieu.

ad 5 'Titus Livius Historiae': faaks Livius, Titus en Johannes Fridericus Gronovius, Titi Livii Historiarum libri ex recensione J. Fr. Gronovii. Lugduni Batavorum (Leiden): Elseviriana, 1645.

ad 7 'Pontanus beschrijvinge van Amsterdam': Johannes Isaakzoon Potanus (1571-1639) en Petrus Montanus, Historische beschrijvinghe der seer wijt beroemde Coop-stadt Amsterdam: waer inne benevens de eerste beginselen ende opkomsten der stadt, verscheiden privilegien, ordonnantien ende andere ghedenckweerdighe gheschiedenissen met hetghene de nieuwe vergrootinghen der stadt, als oock de handel ende verre reysen ende de politie betreffende is, tot dezen teghenwoordighen tijt, nae het vervolch der jaeren, verhaelt werdt; eerst int Latijn ghestelt ende beschreven door Ion. Isacium Pontanum. Ende bij den selven oock naderhandt neerstich oversien ende op veel plaatsen vermeerdert ende verbeterd. Ende nu wt des Autheurs laetste Copije in Nederduyts overgheseth door Petrum Montanum. Alle met Copere Figuren afgebeeldt ende verciert. Amsterdam, Hondium, 1614.

ad 8 'Cronijka Eusebius': Eusebius, Sophronius, Eusebius Hieronymus en Aubert Le Miro, Rerum toto orbe gestarum Chronica. 1608.

ad 10 'Discours Munsteri over de Religie': Yn de perioade 1651-1660 wie in Christoph Munsterus heechleraar te Frensjer. Bekend binne in 'Dictionarium Hebraicus Munsteri' en in 'Biblia Hebraica cum translatione Munsteri'.

ad 11 'Metius Astronomia': Dit sil wol in wurk fan Adrianus of Adriaan Metius wêze, yn de perioade 1600-1635 heechlearaar oan de universiteit fan Frensjer (sjoch ek by nûmer 18). Syn portret hinget yn it Martenahûs te Frensjer.

ad 13 'Grammatica Aldi Manutii': Manuzio, Aldo en Desiderius Erasmus, Aldi Pii Manutii Institutionum grammaticarum libri quatuor. Additio in fine de octo partium orationis constructione libelle Erasmo Roterodamo auctore. Venetiis, 1543.

ad 17 'Epistola Ciceronis': Cicero, Marcus Tullius en Johan Loccenius, Epistola M. Tullii Ciceronis ad Quintum fratrem de provincia recte administranda et in eam Johannes Loccenii notae. 1637.

Adrianus Metius

ad 18 'Aritmetica Metius in Latijn': Metius, Adriaan, Bernardus Fullenius, George Augustus William Shuckburgh-Evelyn en John Campbell Loudon, 'Adr. Meti Alcmariani Arithmeticae libri duo: et Geometriae libr. VI. in quibus etiam tractatur', Lugduni Batavorum (Leiden): Bonevaturae & Elsevirom, 1640; in earder boek fan Metius is Manuale arithmeticae et geometriae practicae 'in het welcke benefens de stock-reckeninhe ofte rabdologica J. Nepperi cortelick ende duydelic t'gene den landmeters ende ingenieurs, nopende 't landmeten ende sterkten-bouwen nootwendich is, wort geleert ende exemplaerlick aangewesen. Op een nieu verrijckt met een nieuwe inventie om alle ronde vaten hare wannigheden af te pegelen', Amsterdam: Henderick Laurentsz, 1634.

ad 19 ‘Jacobus Spigelius vande daden Alphonsii’: mogelijk in lettere fertaling fan Panormita, Antonius, Aeneas Sylvius en Jacobus Spiegelius, *De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum et Neapolis libri quatuor*. 1538.

ad 20 ‘Het gulden Seevaert van Jan van der Ley’: Jan Hendrick Jarichs van der Ley (1565-1639), fan 1599 oant 1621 ûntfanger-generaal fan de admiraliteit fan Dokkum, joech tusken 1615 en 1620 út, útgave en oktrooi oanfrege yn 1615, *Het gulden zeeghel des grooten Zeevaerts*, grif: Ley, Ian Henrich Jarichs vander, Sybrandt Hansz Cardinael, Willem Janssen en Hessel Gerrits, *Het gulden zeeghel des grooten zeevaerts daerinne beschreve wordt de waerachtige grondt vande zeylstreken en platte pas-caerten (...) waermet als onder een secreten zeeghel de generale regule vant gesicht des grootzeevaerts*. Leeuwarden: Vanden Rade, 1615.

ad 21 ‘Uijtten bogaerts verdedinge’: Johannes Uytenbogaert (1557-1644), remonstrantske dominy te Utert yn de tiid fan de kontra-remonstrantske reboelje, mooglik de Remonstrantie van Ioannes Wtenbogaert aen de Staten Generael nopen de presenteren van s[ij]ne verantwoordinge thegens seeckere beschuldigingen..., of de Contra-discours kerckelic ende politijck dat is: Antwoort op de glosen ende ’t discours, met consent van de heeren regierders der Stadt Amsterdam aldaer uytghegheven op des hoogh-gheleerden M. Simonis Episcopij Brief: daer in voorn[a]melijck gehandelt wort vande ghesepareerde verg[a]deringh der remonstranten. 1621.

ad 22 ‘Henricus Antonius vande fondatie der Accademie’: Henricus Antonides van der Linden, ek neamd Nerdenus, ‘fan Naarden’, *Henrici Antonii Nerdeni initia academiae Franequerensis, ejusdem, templi et gubernationis, tempus institutae academ. Dedicatori autoris, consilium, eam proxime sequens oratio D. Ab. Frankena exponit*. Franeker: Radeaus, 1613. Henricus Antonius waard yn 1585 heechleraar oan de akademy te Frensjer.

ad 23 ‘Hugo Grotius antwoort aen Bogerman’: Fan Hugo Grotius (Hugo de Groot, 1583-1645) is út de perioade 1618-1645 in brede briefwikseling bekend; Bogerman wie âlder. De bewuste titel sil wêze *Responsio ad Ioannis Bogermanni ecclesiastae leovardiensis annotationes, quibus vindicatam à viro magnifico D. Hvgone Grotio fisci advocato, pietatem illustrium ordinum Hollandiae & Westfrisiae denuo impugnavit*. Lvgdvni Batavorvm: Patius, 1614.

ad 24 ‘Fondamenten der schole van Macropedius’: It kin hjir gean om *Epistolica* fan de Brabânske humanist Georgius Marcropedius (1487-1558), in learboek foar it skriuwen fan brieven en foar ‘de redeneerkunst en welsprekendheid’, earste útjefte Antwerpen 1543, mar ek om in lettere fertaling en druk: *Methodus de conscribendis epistolis*. Londinium: Miller, 1649. Macropedius wie lector fan de Latyske skoalle yn Den Bosch en yn Utert.

ad 26 ‘Discours over de vredehandel’: In titel op dit gebiet is bygelyks *Grondich discours over desen aen-staenden vredehandel*, fan Willem Usselincx, 1608.

ad 27 ‘Starters Lijckclacht over Graeff Willems doot’: Jan Jansz Starter (1594-1626), *Lyckclacht, over den hoogh-welgeboren; in alle deughden wtmuntenden heere Wilhelm Lvdvich, grave tot Nassau, Catzenellenboghden... Stadholder ende Capiteyn over Friesland, stad Gronin-ghen, Omlanden ende Drenthe (...)*. Franeker: Lamrinck (1620).

ad 30 ‘Constrijcke Mulpticatio van Luderum’: Dizze ‘*Multiplicatio*’, vermenigvuldiging, is wierskynlik in wurk op gebiet fan de ‘rekenconst’ (sj. ek 36), mar needsaaklik is dat net. As Luderum stiet foar ‘dr. Martinus Luderum, broeder Augustijn’ (Maarten Luther?), dan kin it ek slaan op de vermenigvuldiging fan brea, sa as beskreaun yn de bibel.

ad 35 ‘Ludovicus Vivis wercken’: Joannis Ludovici Vives (1492-1540): Vives, Juan Luis en Huldericus Coccius, *Opera in Duos Distincta Tomos: Quibus Omnes Ipsius Lucubrationes quotquot unquam in lucem editas uoluit (...)*. Basileae: Episcopus, 1555.

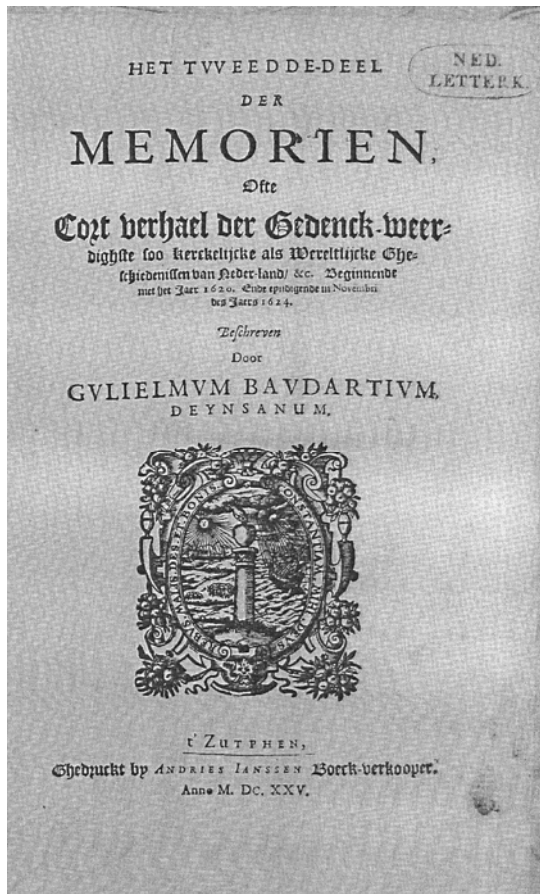
ad 36 ‘Stockmans Rekenconst’: Mooglik Stockmans, Bernaert en C.P. Boeye, *Een corte ende eenvuldighe instructie om lichtelijcken ende by hemselves, sonder eenighe meester ofte onderwijser te leeren cijfferen seer nut ende profijtlijcken alle menschen die in de conste van arithmetica heel slecht, onervaren en eenvuldigh zijn (...)*. Middelburgh: Moulert, 1622 of oars syn ‘Arit(h)metica’, útjûn yn 1633, 1637, 1648.

ad 37 'Suffridi Petri decades': Petrus, Suffridus (1527-1597), De scriptoribus Frisiae, decades xvj & semis in quibus non modo peculiare Frisiae, sed et totius Germaniae communes antiquitatis. 1593.

ad 38 'Processus judicia[= r ?]ius Breckteri': Brechterus, Christophorus, Processus iudicarii totius compendium (...) item Tractatus de notarijs, de renunciationibus beneficiorum. 1601.

ad 41 'Sendtbrief van Johan Aventroot': Fan Johannes Bartholomeus Avontroot binne út de perioade 1616-1634 ferskate publikaasjes bekend, wêrûnder Ein Sendbreif Johan Avontroots ahn den grossmächtigen König von Spanien, darinn kurtzlich vermeldet wird was das geheimniz von den Kriege auf die 17. Provintzen des Nederlands, 1615 en een Lettre missive de Jean Aventroot au tres-puissant roy d'Espagne (...). 1616.

ad 43 'Eusebius kerckelijcke Historie': Mooglik de Historia ecclesiastica. Dat is warachtighe beschrijvinge aller ouder christelicker kercken, Ten eersten, die Historia ecclesiastica Eusebii Pamphili Caesariensis elf boecken. Ten anderen, die Historia ecclesiastica tripartita Sozomeni, Socratis, ende Theodreti twaelf boecken, beginnende vande Hemelvaart onses Heeren Christi aen, totten tijde des keysers Theodosi, dat is omtrent der jaren Christi CCCC. Oock soo wordt hier in beschreven der martelaren lijden ende strijdt (...). Eusebius Pamphili / by my Peeter Verhaghen, 1600.

Kopy fan it titelblêd fan 'Baudartius Historie' (1625)

ad 44: Baudartius, Willem/Gulielmus, 1624, Memoryen ofte cort verhael der gedenckweerdichste soo kerckelijcke als wereltlijcke gheschiedenissen van Nederland, Vranckrijck, Hooghduytschland, Groot Britannyen, Hispanyen, Italyen, Hungaryen, Bohemen, Savoyen, Sevenburghen ende Turkyen, van den Ieare 1603 tot in het Jaer 1624', (2 dl.), of in eardere fersy fan dat wurk út 1620, mei dêryn nei de opsomming fan lanne de taljochting: '..van den iare 1612 (daer het ... Emanuel van Meteren ghelaten heeft) tot het begin des iaers 1620'.

Zutphen: Iansen. Baudartius wie dûmny te Zutphen en syn boek krige een ‘Approbatie’, oanbefelling, mei fan de doetiidse praeses fan de klassis, ds. Gellius de Bouma.

Lyk as de list, meast beheind ta trefwurden, is ek de taljochting op dy list net útputtend. Dúdlik is lykwols dat boer Rispens in oantal boeken, wêrûnder ‘Latynske boeken’, op it mêd fan religy, skiednis, grammatica en ‘rekenconst’, mooglik ek oer lânjitterij, yn hûs hie; foar safier beskreaun, in ritich ferskaat oan ûnderwerpen. Hie de eigener dêrfoar spesjale belangstelling? Of is it sa dat guon boeken tafallich op syn wei kamen? Hiene mear boeren yn Fryslân in ferlykbare bibleteek, of wie Douwe Rispens in útsûndering? Hjirboppe is it wurd ‘bibleteek’ brûkt, mar hoe grut wie dat boekenbesit fan Douwe Johannes Rispens no eins? Wylst út de taljochting bliken docht dat guon titels út mear as ien boek of diel bestiene, is yn de list is sprake fan sawol ‘stucken vande vredehandel’ as ‘in partije olde boecken’. We witte net hoe grut benammen dy ‘partije’ wie, mar út it feit dat se net beskreaun waarden, kinne we opmeitsje dat it net om belangrike boeken gong, al least neffens de grietman en sekretaris. Ik hâld it mar op in lytse restpartij. As we it gehiel ferlykje mei bygelyks it boekenbesit fan de Ljouwerter dokter Johannes Willems van Velzen, as beskreaun yn in boedelynventaris út 1601 (Engels 2007), dan mei it boekenbesit fan Johannes Douwes Rispens de namme bibleteek amper ha. Lykwols, in lyts boekenbesit kin ek yn-teressant wêze. De bibleteek fan de universiteit fan Frensjer hie doetiids mar ien boek fan Metius (Van Berkel 2007:84); Douwe Rispens hie der twa. Nei twa bibels, in grammatica en in wurdboek (nrs. 1, 15, 32 en 34) en diversen (nrs. 14, 16, 25, 33, en 40), hâlde we 35 titels oer wêrfan 8 net identifisearre binne. Fan de restearjende 27 wurken binne 4 à 5 wurken út de 16e ieu (nrs. 13, 19, 24(?), 35 en 37) en de rest út de 17e ieu. De skieding tusken 16e en 17e iuske wurk is net altyd like dúdlik (der waard in soad herdrukt), mar foar safier we in datum fan ûntstean of earste útjefte op de boeken plakke kinne, docht bliken dat it dochs meast om 17^e iuske oftewol ‘eigentiidse’ boeken giet. Lykwols, ek dat binne boeken dy’t je net yn in boereboedel ferwachtsje, reden om dêr wat langer by stil te stean.

Hoe’t de eigener oan syn boeken kaam

Wat it sammeljen fan boeken oanbelanget kinne we tinke oan trije mooglikheden: krigen (urven, of persoanlik krigen); oanskafte (kocht, of ruile), of beide – mei as tuskenfariant: tydlik behear dat oergong yn permanint besit. Oer dy farianten koart it folgjende. As earste, wat wurken yn it Latyn fan fóár of mooglik út 1543 (nrs. 13, 19? en 24?) oanbelanget, falt te tinken oan erfgoed ôfkomstig fan Aggo Occonis (Agge/Age Ockes) à Rispens, begjin 16e ieu pastoar te Easterein en dêr weirekke en begroeven yn 1543. Of is dat te fier socht? Douwe Johannes’ oerpake Ulbe Ulbes wie in tiid- en generaasjegenoot fan pastoar Agge Ockes en pake Gerloff Ulbes en heit Johannes Gerloffs wienen beiden ienich soan; de stap fan 1654 werom nei 1534 is dan net sa grut as it liket. Dêr stiet tsjinoer dat oerpake gjin broer wie fan de pastoar en dat de oerpake, pake en heit fan Douwe Rispens ek boer wienen. En wat 16^e iuske boeken fan nei 1543 oanbelanget: pastoar Agge Ockes wie net de ienige Rispens fan fóár 1654 wie dy’t studeard hie (4). Boppedat, ek ûnder Douwe Johannes Rispens’ Aylva, Glins, Rinia, de Vos en Walta-foarâlden kinne ‘Latynske boeken’ ferurven west ha. Mar tige relevant is dit al mei al net, want it giet miskyn(!) mar om in pear boeken (folget).

Twads, faaks hat Douwe Rispens alle boeken kocht óf persoanlik krigen. By it earste tink ik oan ferkeapingen fan boeken yn Frensjer troch studinten, de akademy-boekhandel en troch de academy sels. Mar Rispens kin ek boeken krigen ha. Even ha ik tocht oan ‘Stockmans rekenkonst’ út de earste helte fan de 17^e ieu. Wie de auteur famylje fan Albertje Stockmans, de frou (HEN ynv. 46, fol. 315 A^O 1642) fan de doetiidse dûmny, Benedictus Accronius, fan Kûbaard? En as dat sa wie, kaam dat boek dan fia de pastorije by Douwe Johannes telâne? Of wie it sa dat nei Accronius’ dea (Kûbaard 1646) Rispens tydlik it behear krige oer alle

boeken út de pastorije? Ommers, neist in bibel en in Latynske grammatika sieten der ek religieus-histoaryske boeken yn de boekenkast fan Douwe Johannes. Of noch in stap fierder: Wie mooglik tydlik behear oergongen yn permanint besit? Teoretysk soe sa'n adat-fariant (5) kinne, mar hjir giet dat wierskynlik net op. Ommers, yn 1647 binne Douwe en Teijts noch lidmaten te Itens, hy dêr diaken, en noch yn 1649 litte hja dêr in bern dope. Dus ás it hjir (foar in part?) om boeken giet ôfkomstich fan in dumny, dan falt ds. Accronius fan Kûbaard tink ôf (we witte net oft syn frou nei 1646 yn Kûbaard wenjen bleaun is; de lidmatenboeken fan Kûbaard geane net safier werom).

As lêste: Hie Douwe Johannes Rispens as jongfeint op de Latynske skoalle of op de Akademy yn Frensjer sitten, mar besletten om dochs mar boer te wurden? Dat wie foar syn fiere neef Jan Claezes Rispens alias 'Johannes Nicolai Euroteles' (fan Easterein), studint yn 1609, wol it gefal (Van Dijk 1961:7), mar Douwe Johannes Rispens fan Kûbaard wurdt net ûnder de studinten fan Frensjer neamd (Fockema Andreae en Meijer 1968). En oft hy op in Latynske skoalle sitten hat, of yn elts gefal in rudimentêre kennis fan it Latyn hie, witte we ek net. Boppedat, sa eigentiids is in part fan de boeken út de 17^e ieu foar Douwe Rispens, earst troude ca. 1633 (en berne ca. 1610?), no ek wer net.

Konklúzje: Folle konkreet falt der net te sizzen oer hoe't Douwe Johannes Rispens oan syn boeken kaam, alteast net op dit stuit.

It besit fan boeken

In fêst gegeven is it boekenbesit as sadanich en dat ropt de fraach op: Wêrom hechte boer Douwe Johannes Rispens, oant syn dea ta, wearde oan dy nochal útinoar rinnende boeken? Moast soms ien fan syn soannen fierder leare? Bekend is dat syn jongste soan letter skoalmaster waard. Dat slút kennis fan it Latyn net út, mar leit net foar de hân as we witte dat dy soan ûnderwizer yn Waaxens waard. Dêr stie hy grif net oan in Latynske skoalle en miskyn is dat wol meï de kaai ta it boekenbesit wêr't it hjir om giet.

Yn it 'Stamboek van den Frieschen Adel', útjûn yn de 19e ieu, binne de Rispensen ferbûn oan adel wól opnommen, mar de oare Rispensen net; d.i. wol noch Douwe Johannes Rispens, mar net mear syn frou en bern. Dát hy troude wie én fjouwer bern hie en ék dat syn jongste soan skoalmaster west hat, stiet der noch wol yn, mar fierders neat. Reden:

'Wij merken bijdezen op, dat de : RISPENSEN zich meestal aan Eigenerfden en Burgers vermaagschapt en onadelijken getrouwd hebben, zoodat wij dan ook zeer weinige bekende en voor ons belangrijke namen op de Genealogie dezer Familie aantreffen' (Stamboek 1846, Dl. 2:204, noat 4).

It boadskip (út 1846) mei dúdlik wêze: de Rispensen wiene (om 1650 hinne) te gewoan wurden om fierder yn it Stamboek neamd te wurden. Mar dêr stiet dan – weromgeand nei it earste part fan de 17^e ieu – gelyk tsjinoer dat by Douwe Johannes Rispens sels doetiids mooglik noch in soarte fan 'hegere stân'-besef libbe hat. Ommers, hy wie út in famylje fan foarname einierde boeren en hie aadlike personen ûnder syn direkte foarâlden.

In foarlopige konklúzje soe wêze kinne: Douwe Johannes Rispens fan Itens en Kûbaard wie net 'samar' in boer; hy wie fan foarname einierde en aadlike komôf en tsjin dy eftergrûn moatte we syn boekenbesit sjen as in statussymboal, in 'pronkbibleteek' yn it lyts.

Mooglik doch ik mei it boppesteande Douwe Johannes Rispens tekoart, mar dat moat dan mar bliken dwaan út fierdere stúdzje. In relatyf grut part fan syn boeken datearret út it twadde fearnsjier fan de 17^e ieu en dat ropt de fraach op: Hat Douwe Johannes wol fierder leare wollen, mar dêr de kâns net ta krigen en dêrom letter de skea ynhelje wollen? Sels tink ik fan net. Guon titels wize op selsstúdzje (ek Latyn?), mar de measte net. It liket der mear op dat Rispens de boeken krigen, kocht of oernommen hat fan ien of twa tiidgenoaten, bygelyks in dûmny en in 'rekenmeester', beiden mooglik wat âlder as Rispens sels.

En dêr moat ik it by litte. Foardat mear sein wurde kin oer wat wierskynlik de wierheit is efter it boekenbesit fan boer Douwe Johannes Rispens, sil mear ûndersyk dien wurde moatte nei sawol de bewuste boeken as nei de eigener, ynklusyf syn famylje én skoanfamylje. Dêr-

foar is yngeand ferlykjend ûndersyk nedich op gebied fan letterkunde, boekenskiednis en genealogy, mar dat leit búten it ‘attendearjende’ bestek fan Klaaikluten.

Noaten

1) Mei tank oan Philippus Breuker (foarhinne Fryske Akademy en Universiteit Leiden), Goffe Jensma (Fryske Akademy, Universiteit van Amsterdam), Martin Engels (Historisch Centrum Leeuwarden) en Ad Leerintveld (Koninklijke Bibliotheek) foar harren kanttekeningen by myn transkripsje fan en taljochting op de boekenlist en foaral oan Jensma foar syn oanfollingen op en ferbetteringen fan de taljochting. Sitte der noch flaters yn de taljochting, dan komme dy foar myn rekken (JM). De taljochting op 'e list is yn earste runde ta stân kommen mei gebrûk fan de websites fan Tresoar, it Historisch Centrum Leeuwarden, de KB en de UL, wylst dêrneist yn de UB fan Leiden gebrûk makke is fan in âlde mei-de-hân-skreaune katalogus fan klassike wurken. It is hjir net mooglik fan alle auteurs en titels alle beskibare ynformaasje te jaan. Foar mear ynformaasje dêroer ferwiis ik nei ûnder oare Google (sjoch bygelyks ûnder ‘afbeeldingen’, nei it yntikken fan in namme).

2) ‘Hoytehuyster zate’ te Itens wurdt yn 1633 (HEN ynv. 46, fol. 248) en 1639 bewenne troch de widow en soan fan ‘Johannes Rispens’, wylst yn 1640 in Douwe Johannes Rispens dêr hierder is (Van der Meer 2004:25). By syn dea wie Douwe Johannes Rispens, dan te Kûbaard, û.o. eigener fan 4 en 3 pm lân ûnder de klokslach fan Easterein en fan 1½ pm land ûnder de klokslach fan Lytsewierrum. In nij gegeven is dat syn heit Johannes Gerloffs al yn/fóár 1633 wei wie (sjoch boppe).

3) Oer de bern fan Douwe Johannes Rispens en Tiets Yges noch dit: 1. Johannes, berne ca. 1635, mooglik dizze as ‘Johannes Rispens’ yn ûndert. 13 juni 1663, dan fan Wieuwert, mei Lyntien Merci [=Marcus?] Fogelsangh fan Snits; 2. Trijntje, berne ca. 1637, tr. Kûbaard 15.3.1663 Douwe Reijmers fan Wommels, dêr yn 1677 keapers fan it 2^e hûs fanôf de ringmuorre op de Keatsebaan (sjoch eardere *Klaaikluten*); 3. Yge, berne ca. 1639, skoalmaster te Waaksens, tr. HEN 1^e 10.12.1674 Antje Heeres fan Harns, tr. 2^e 6.9.1691 Antie Sjoerds fan Arum; 4. Grietje, berne ca. 1643, tr. 1^e Waaksens 6.4.1662 Taekle Jans fan Kûbaard, tr. 2^e Wommels 6.1.1684 Seerp Juus Braed (fan Braerdt ûnder Wommels), widner fan Griette Ates. 5. Antie, berne Itens 1649 en 6. Anne, berne Kûbaard 1652 wurde yn de akte dd. 20.4.1654 net neamd en sille doe al net mear libbe ha.

4) Fockema Andreae en Meijer (1968) neame foar 1586 Gerlacus en Scelto Rispens, foar 1647 Andreas Rispens en foar 1652 Josias (van) Rispens. Andreas en Josias binne soannen fan Dominicus Johannes Rispens fan Easterein, in fiere neef fan Douwe Johannes Rispens fan Kûbaard, mar Gerlacus (Gercke) en Scelto (Schelte) kin ik net teplak bringe. Beide wurde yn sawol it Stamboek as yn Van Dijk (1961) net neamd.

5) Oer de adat-fariant (adat, in term út Ynje, hjir ‘gewoante-rjocht’): Yn it net-Westen libbet faak sterk it rjochtsgefoel dat as immen (A) wat liend hat en de eigener (B) komt dêr net op werom, dat dan A nei ferrin eigener wurdt fan it lienguod. Behear giet dan stilswijend oer yn besit. En yn Fryslân wie dat yn earder tiden tink net oars. As in boer oan in doarpsbewenner in ko útliende foar de molke, molke yn ruil foar gêrs en plak foar de ko, dan waard faak fan tefoaren in akte opmakke om it eigendom fan de ko dúdlik fêst te lizzen.